

## Irakurle-txokoen soziologia

ANDER ITURRIOTZ LAUZIRIKA

Egia esango badut, euskal literaturarekin dudan harremana bitxia da: munduko literaturetatik urrundu naizen bitartean —nire liburutegia osatuta daukat, gauza zaharretara zaletzen zaitu adinak, kontserbadorea egiten zara, arlo ezberdin batzuetara bideratu dituzun ahaleginak ez dizu onartzen beste ekonomia bat...—, gero eta interes handiagoa pizten zait euskal literaturaren inguruan. Gure literaturak azken hamarkadetan ekarri dituen obrak —kalitate handikoak, asko— gozatu ahal izatea pribilegioa da niretzat, zentzu horretan. Baina atsegin estetikoak edo munduaren esplorazioak bezalainbeste betetzen nau euskal literaturaren eremuak lortu duen egituraketa gero eta sendoagoa dela konstatatzeak.

Ez dut ukatuko nire denborarik gehiena sorkuntza lanari eskaintzen diodala, bestalde —nahiz eta, oraingoz, gauza irakurgarri gutxi argitaratu dudan eta, agian, aurrerantzean ere, gutxi argitaratuko dudan—. Halere, ez dut nire burua inoiz hartu idazletzat. Hitz handiegia da hori txikia izan nahi duen batentzat. Beste zeregin batzuk ere badauzkat gainera, lan akademikoa unibertsitatean eta ikerketa.

Horrexegatik, hain zuzen, duela urte batzuk EIEtik Ana Urkizaren dela jaso nuenean ezusteak harrapetu ninduen: euskal idazleek osatzen zuten Elkarte batean izena ia emango nuen galdetu zidan —orain bezalaxe, Elkarte indartu nahian ari ziren, orduan ere—. Lehendabiziko erantzuna ezezkoa izan zen, lotsatu eta guzti egin nintzen, idazleek osatzen zuten klub hartan ez nuen nire burua ikusten. Halere, informazioa eskatu nion Urkizari Elkarteari buruz, euskal literaturak garatzen zuen agendari buruz, besteak beste.

Bigarren dela jaso ordurako erabakita neukan izena ematea: idazle izan ala ez, lotsa eman ala ez, EIEk egiten zuen lana txalogarria iruditu zitzaidan, euskal kulturak irabazi behar zuen eremu bat lantzen ari zen, nahiz eta, Elkartetik kanpo, beste ekimen aberats batzuk daudenez, ez izan modu eskusiboan.

Handik urte batzuetara *Hegats* eta *Kalegats* aldizkariak kudeatzen zituen Idazkuntza Batzordean eskuhartzeko eskatu zitzaidan eta, beranduxeago, ustekabearen ustekabea: Fito Rodriguez Lehendakari ohiak, 4 urteko periploa amaitzera zioala-eta, EIEko lehendakaritza eskaini zidan. Ulertuko duzuenez, askoz gehiago kostatu zitzaidan balezkoa ematea. Berriro ere, intuizioak erakutsi zidan, ordea, ibili behar nuela, trantsitatu, orain nabileneko bidea.

Poliki-poliki, beraz, sakonduz joan nintzen euskal literaturaren esparruaren ezagutzan. Elkartearen zereginekin engaiatu nintzen, lehendabizi; nahi baino gutxiago, egia esan, ezer baino lehen, krisialdi ekonomiko eta politikoak euskal kulturari eragin zion kalte handiaren ondorioz, egitura mailako disfuntzionaltasunek hartu baitigute denborarik gehien, urte hauetan.

EIEk dituen zereginak garrantzi handikoak direla iruditzen zait, zalantzarik gabe. Edozein elkargo profesionalek bezala, idazleen interes zein eskubide profesional eta moralak defenditzen ditu, idazlearen eta bere obraren proiektio soziala bideratuz, halaber. Baina ez da hori bakarrik, baditu beste zeregin kolektiboago batzuk: idazle guztiak batu eta kohesionatzeko lan egiten du; euskal literatura gizar-tean ezagutarazteaz arduratzen da —Euskal Herri osoa hartzen du eragin-eremutzat—; euskal literaturaz gozatzeko aukerak eta moduak baloratu eta irakurlearengana eramateko bideak jartzen ditu. Xede orokor horietatik datoz beste praktikoago batzuk: zerbitzu baliotsuak eta kalitatezko programak eskaintzea; irakurzaletasuna eta idazteko grina pizteko ekimen egokiak definitzea; kudeaketa kulturaren antolakuntza serio eta sendoa gauzatzea; euskal kulturaren oinarri sendoa izatea bai Euskal Herrian zein atzerrian.

Xede horiek praktikara eramaten jakin du, bestalde Elkartek. Agian, ezagunena den programarekin hasteko, *Idazleak ikastetxetan* deitzen denarekin, alegia, hazkuntza nabarmena izan da, kantitatean ezezik, kalitatean: 1997-1998 ikasturtean barrena 214 saio eskaini bagenituen, 2009-2010 ikasturtean 427 saio izan dira, ale-

gia, 16.724 ikaslerengana iritsi gara —gero etorriko ziren diru mu-  
rrizketa basatiak, batez ere, Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Saitetik—.

Besterik ere bada, noski. Argitarapenen artean *Hegats* eta *Kale-  
gats* aldizkariak argitaratu ditu; literatura-bildumak, edo, irakas-  
leentzako gida-liburuak, *Liburuen Xarma* izenarekin. Literatur jardue-  
rak antolatu ditu, han eta hemen: hitzaldiak, literaturgai bati buruz  
Jardunean jarriz idazleak; poesia-irakurraldiak; solasaldiak, idazleak  
bere obraren gaineko azalpenak eman ditzan; ipuin kontaketak, hau-  
rrerentzat eta helduentzat; literatur lantegiak, alegia, idazten eta ira-  
kurtzen trebatzeko ikastaroak; irakurketa taldeak edo klubak, herri  
edo auzoetan literaturaren gaineko interesa duten lagunekin taldeak  
osatu, edo berez sortu direnak indartu, idazle baten gidaritza eskal-  
niz, besteak beste.

Jarduera arautu edo instituzional batzuk ere aipa genitzake: *Lite-  
ratur Ibilbideak*, idazle baten laguntzarekin, beste idazle baten biz-  
leku literarioa (Bilbo, Sara...) ezagutzeko aukera eskaini dutenak;  
*Urruzuno lehiaketa*, DBH eta batxillergoko ikasleak literaturara zale  
daitezen; *Poesia Orduak*; *Euskal Liburuaren Gaua*; *Idazlearen Etxea*  
kudeatu Pasaiako Udalarekin batera: *Galeusca*, Galiza, Euskadi eta  
Catalunyako idazleen Federazioa osatu; Pirinioetako literatura topa-  
keta ezberdinen antolakuntzan eskuhartu, —*Pirineoetako Biltzarra*,  
esaterako, edo *Hestiv'òc* okzitanoaren jaialdia—; literatura sociali-  
zatzeko irratsaioak eskaini, hots, *Irakurrieran*, Bizkaia Irratian, eta,  
egun desagertu den *Testuketan*, Herri Irratian; web orrialdeak zabal-  
du eta elikatu, [www.idazleak.org](http://www.idazleak.org) eta, bereziki, Mitzen Ubera ([ubera.org](http://ubera.org)),  
estrategikoa izan daitekeena literaturaren zabalkundeari be-  
gira; euskal literatura atzerriratzeke planak burutu, eta abar.

Konturatuko zinenez, literaturaren gertakiaz baino gehiago ari  
naiz euskal literatur eremuaren sendotasunaz hitz egiten, hori baita  
artikulu honen helburua.

### Herri-herritik, kultura

Izan ere, EIEren Lehendakari hautatu nindutenean Irakurle Talde,  
Klub edo Txokoen inguruan gertatu zitzaidan eztabalda txiki bat hartu  
nahi baitut hizpide hemen, Bilboko Bidebarrieta Liburutegian antolatu

diren irakurzaletasunari buruzko jardunaldi hauetara gonbidatu nauzuen honetan.

Garai hartan, interes berezia zegoen, gure artean sortu eta indartu diren irakurle-talde horien inguruan. Interes haren adierazgarri, galdera berbera egin zitzaidan, insistentziaz, hedabide batetik eta bestetik, txoko hauei buruz neukan iritzia eskatu zitzaidan. Eta adierazi egin nuen iruditzen zitzaidana, nire formazioak eskatzen duenez, ikuspegi soziologiko batetik. Soziologikoegia, politikoezia izan zen nonbait nire erantzuna.

Esan nuen, lehen gogoeta batean, garrantzitsua dela fenomeno hau, euskal literaturaren esparrua —*intra*— osatzera datorrelako, alegia, idazleek, itzultzaileek edo argitaratzaileek partekatzen duten esparru horrek —botere-borrokak, errekonozimendu-borrokak, kapital sinbolikoa kudeatzeko borrokak piztarazten dituen, Bourdieuk definitu zuenez— behar-beharrezkoa zuen beste hanka bat, hanka praktikoa bat, hanka horizontalizatzaile bat, gehitzen duelako, erpina eta oinarria lotzen dituelako, dialektikoki, sare informazional sendoz. Uste oker asko zuzentzeko gaitasuna ere izan dezake hanka osagarri horrek: maiz, irakurleen gabezia kuantitatiboki argudiatu duenaren aurka, argudio kualitatiboa eskaintzen digulako —eskainiko digulako, areago garatzen denean—.

Mugimendu ahula da, oraingoz, irakurleen txokoena. Baina garrantzitsua, gaur egun hartzen ari den indarragatik —eta hartuko duenagatik—, naturaltasuna-karta lortu behar duena, errekonozimendu publikoa eskatzen duena. Gure Elkartetik ere, egin zen ahalginik txoko hauen dinamikara gerturatzeko, halabaina, aipatu ditudan arazoengatik, besteak beste, geroratu egin zaizkigu egitasmoak.

Baina, horrekin batera, esan nuen, euskal literaturaren esparruan ezezik, euskal kulturaren esparruan kokatu behar dela literatur-txokoen fenomenoak: hurrenez hurren, euskal hizkuntza gutxituan, euskal kultura gutxituan, literatura gutxitua sortzen duen Euskal Herria desegituratuan.

Horrexegatik du interes gehigarria fenomenoak: herri gutxitu batean, literatura sare minorizatu batean sortu delako, hain zuzen; —ez, noski, *ab initio*, *ab nihilo* sortu, norbaitek interpretatu zuenez, ezer ez zegoenean baizik—. Hori da azpimarragarria, nire ustez:

gurean, zerbait sortzen denean gure ezerezetik sortzen dela, normalizatu gabe dauden ohitura berriak abiarazten direla, bertakotu egiten direla kanpoko egiturak, bidenabar. Eta, noski, kultur berritasun horiei beti adi dagoen gizarte batean, jakinmina pizten du berrikuntzak. Arnas garbia da berrikuntza, itolarrian dabilenarentzat, oxigeno pizgarria, euri suspergarria, lehortera ohitu nahi ez duenarentzat. Zentzu horretan euskal irakurle talde hauek ezin dira zuzenean alde-ratu beste hizkuntza batzuetan ari direnekin, are gutxiago, hizkuntza normalizatueta —gaztelera zein frantsesez— antolatzen direnekin. Hemen beste kategoria batzuk agertzen dira.

Uste dut, gainera, irakurle-txokoetan dabilen jendeak berak onartuko lituzkeela bi planu horiek.

Hain zuzen, 2010eko ekaineko lehen asteburuan, Larrabetzun, abagune ederra izan genuen irakurle-txokoan izaeraz zertxobait gehiago jakiteko, *Literaturia* ekimenak gonbidatu baitzituen mahalinguru batera txoko horietan dabilzan irakurleak. Eman zuten auto-definizioaren arabera ezagutu genuen, nola antolatzen diren ezezik, zein helbururekin, zein kezkearekin biltzen diren liburu eta autore baten inguruan: literaturaz gozatu nahi dute —lagun-arte atsegin batez, halaber—; ikasi egin nahi dute, pertsonalki edo profesionalki, ikasketak eskatzen duen ahalegina egin —gozatu eta sufritu, esaten zuten—, koordinatzailearen eta ikaskideen laguntza eta estimuluak probetxatuz; euskal literatura ezagutu nahi dute...; baina, baita ere, euskararen normalizazioan eragin, eta herrigintza zein kulturgintza jakin baten inguruabarrean txertatu beren jarduera.

Noski, norberak dauka bere iritzia irakurle-txokoan izaeraz, norberak jerarkizatzen ditu Larrabetzun aitortu ziren helburu horiek guztiak zerrenda partikular batean eta, nik neure kategorizazioa daukat. Hor hasi ziren gora-beherak, ezadostasunak. X deituko diot nirekin ezadostasuna erakutsi zuen lehen idazleari; Y eta Z izango dira eztabaida garatugabe hartan eskuhartu zuten beste biak —artikulu honen helburua ez baita polemika sustatzea, are gutxiago pertsona mailan— X-ri, beraz, ez zitzaion gustatu egin nuen lehenespena, eta, horrela adierazi zuen, Dekalogo zorrotz baten bidez.

## Asmakeria kolektiboaren paradigma?

Dekalogo hartan egiten zen azpimarra batekin hasiko naiz: nire ustez, "irakurle taldeak euskal asmamen kolektiboaren azkeneko emailta miragarria" zirela idatzi zuen X-k. Nik egindako lehenespenarekin ezadostasuna adierazteko, nik esan ez nituen hitzak erabili zituen, nik iradoki ez nuen inguruabar semantiko eta ideologiko baten itzalpean gerizatu zituen nire hitzak.

Kolektibotasunaren ideia, bai, garatu nuen, noski: euskaltasunarena ezinbestean lotua baitoa harekin, nire ustez; naziotasunarena, halaber. Asmamenarena, ordea, ez nuen inoiz erabili *asmamen kolektibo* metafisiko batekin engaiatua. Askok jota, *ongi asmatu*, egingo nuen, batetik, *ongi jakin* estrategia eragingarriak aukeratzen, ekartzen, gureganatzen; asmamena ekimenarekin lotuko nuen, beti ere, gurean, gure erresistentziaren kulturean, hain tradizio zabala duen *ekinaren ekinaren* filosofia praktikoarekin uztartuko nuen. Baina X-k formula semantikoki zamatu baten barruan, formula ideologikoki esanguratsu baten barruan bildu zituen nire hitzak, beste askok egin duten bezala. Hori da adierazgarria, beti errepikatu baita jauzi hori gure gutxitasunaren historian —eta hor, aitortuko dut, bata besteekin uztartze horretan, ekidin nahiko nukeen nahasmenen bat has daitekeela—.

Badaezpada ere, asmamenari adiera hori eman ez banion, niri hori izatea "gustatuko litzaidakeela" gaineratu zuen X-k, modu infusoan edo, jakin gabe, jakin ezinik —ez baitzidan galdetu, ez baitzuen nirekin honetaz hitz egin— niri zer gustatuko litzaidakeen, asmamen kolektiboetan sinestea —Euskal Herrian bezalaxe, Espainian edo Alemanian, guztiz lejitimoa dena, bestalde—, espiritu esoterikoetan sinestea edo arrazol abtsoluto erraezin eta autoebidente batean. Jakin ere, gauza hauek, jakin gabe jakin dira beti gurean, galdetu beharrik, aztertu beharrik ez da izan inoiz. Jakin gabe jakiteko gaitasuna eduki dute batzuek beti, ongia abtsolutu eta inkonkretu —beraz, interesatu— baten babesean, ongi az eta gaizkiaz harago egon direnez. Topikoen biolentzia del genezake.

Eta gero, beste idazle batek —Y deituko diot, bigarren honi, iragarri bezala—, X-ri irakurri ziona iruzkindu zuen, beste puntu batzuk gehituz lehen Dekalogoari: "harrigarria da irakurtzea norbai-

tek pentsatu edo esan duela irakurle taldeena euskal izpirituak sortu duela ezerezetik" (Y, 1). Zer da baina harrigarria, hori esatea, hori pentsatzea, hori irakurtzea irakurri zuen lekuan, ala izpirituetan sines-  
tea? Honek ere ez zekien esan gabekoa *esan*, edo *pentsatu* ote  
nuen. Eta pentsatu banuen, nola zekien pentsatu nuela? Nolako  
iragarpen-gaitasuna eduki dezake jainko cartesiano batek?

Ondorioztatu zuen, azkenik, jauzi logiko erkaezinak erraztasun  
tundigarrian baimendurik, EIEK literatur-txokoak kontrolatu nahi zi-  
tuela (*Ibidem*), hautatu berria zen honen bidez.

Y-k atera zuen ondorio kolateral horretaz, egin esan, zaila da  
ezer eranstea: ikusi egin beharko nukeen, Mannheimekin, ezagutza-  
ren soziologiarekin, zein mundu-ikuskerak daukan, zein formazio poli-  
tiko izan duen, zein esperientziak sortarazi dion, begian, prisma  
zorrotz hori.

Uste dut, kritikaren bandera hartu duten batzuentzat —eta aitortu  
behar dut, euskal literaturari buruzko eztabalda piztu eta elikatu  
ezezik, neroni hirurek ekarri dizkidatela ideia eta kontzeptu interes-  
garri asko eta asko—, metodoan trebatzea ezinbestekoa dela, han-  
ka-sartzerik egin nahi ez bada, behintzat —asmo txarrik ez dut  
ikusten, hortaz—.

### Paradigma kritiko zahar bat

Ez dakit, zinez, bi adiskide hauek nondik atera zituzten beren  
baieztapenak. Baina badakit halako baieztapenak ideologikoki nondik  
atera diren beti Euskal Herrian, sistematikoki, beste kasu askotan.

Eta, orain, urrundu egingo naiz, utzi egingo dut polemika jakina-  
ren erreferentzia inmediatea, eragingo ditudan jauzi historiko eta  
ideologikoetan, mallak eta erantzukizunak nahastu gabe, ahal dudan  
neurrian.

Herria edo nazioa aipatzen direnean, batzuk urduritu egiten dira,  
eta beren arma zientifiko pozointsuak ateratzen dituzte handikeria-  
ren laborategitik, ahorik gabeko ezpata jaisten dute lumara; alajaina,  
arima bat ikusten dute —*izpiritua* zerabilen Y-k berak (*Ibidem*)—,  
esentzia bat, izaera mitiko bat..., hitz batean, ameskeria kolektibo

para-etnizistak sortu duen sinbologia nahasi eta arbulagarria, leize-zuloa, pentsamolde aurre-logikoa, basakeria biolentoa, irrazionaltasuna...

Salaketa horiek egin dituztenak progresistak izan dira beti, us-tez; kosmopolitak, unibertsalistak (*vide*, X-ren Dekalogoak, 2), arrazoiaren zaleak —arrazoiaren jabeak, zalantzarik gabe, biolentzia fisikoa edo biolentzia sinbolikoa darabiltenean ere, indarraren arrazoiaren jabeak, gehienetan—. Progresistak, kosmopolitak eta unibertsalistak izateko, errealitateari ihes, itzuri egin behar badiote ere. Helburutzat baitute, beste batzuek, herritik, konkretutasunetik, indartzen, bizitzen, iraunarazten ahalegintzen diren/garen gertakari nazionala hutsaltzea eta ukatzea, zikinkeria intelektual guztiarekin —irrazionala bilakatzen den ustezko arrazionalismo obtsesibo batekin—. Harrokeria —inperioa— erakusten diote, goitik, lurraren ondoan eserita dagoenari.

Asko idatzi du horretaz Azurmendik. Duela hilabete batzuk, euskara eta euskal kultura demokratizatu behar direla ondorioztatu dute hauetako batzuek, euskara eta euskal kultura demokratizatuko dituztela agindu digute, indarrez, aginduak betearazi egiten direnez. Gauzak ez dira askorik aldatu, beraz, garai zaharragoetatik hona.

Jarraipen historiko hori zehazki baieztatu nahi izan gabe, iritzi bitxia argitaratu zuen hirugarren idazle batek, psikiatrarengana bidali ninduen/gintuen Z-k, batere erreparorik gabe:

Izan ere, ..., seguru nago sikologo martziano batek aztertuko bagintu (euskal gaixooi buruz ari naiz) ezaugarri mental jakin batzuk erraz aurkituko lituzkeela gudan, zeuk "kontzientzia" deitzen duzun jarrera horren barruan.

Ezaugarri sikologiko batzuk bai, zein besteak ez; ez noa sikoa-nalistarenak hemen egitera -ez naiz gauza ere sentitzen- baina nolz-bait seriozki aztertu beharko dira euskal gaixoon artean nagusi ditugun kuadro sikologikoak, eta ondoren salatu beharko genuke deskubritzen zenbateraino diren euskalgintzaren ezintasun askoren eragile. Egin beharrekoa, neurosia elikatzeari uzteko.

Eta jarraitzen zuen orgia eutsiezin batean:

Zeharkako adibidea orain: ¿konturatu zarete ezker abertzalean ziren "ageriko" gay gehienak Aralarra pasatu direla? Ba hori.



Beti iruditu zaizkit arriskutsuak grinaren bulkadari adierazpen zuena, adierazpen iragazi gabea eskaintzen dioten sare konektatu moderno hauek, psikoanalisiak prolekzio periferiko ezberdinen bidez aurkitu nahi dena azalarazten baitigute gordin-gordin, faktikotasun sailhestezinez. Baina, tira, norberak jarri beharko dizkio mugak bere sareari, bere egoari.

### Euskalgintzatik aske, literatura?

Jeitsi nadin, baina, harira, irakurleen txokoen soziologiara. Izan ere, unibertso kognitibo inkosziente —pentsatzen dut— hori baino gehiago interesatzen baitzaizkit bertatik ateratzen diren ondorioak eta ematen diren definizioak.

Ikusi, hiru adiskide hauek nik baino herri gutxiago ikusiko dute Euskal Herrian, eta hori guztiz errespetagarria da. Nik herri gehiegi ikusiko dut, biziko dut, nonbait, haien aldean —eta ez nago seguru, bestalde, hau beti errespetatzen ote zaidan—. Horregatik hitz egiten zuen X-k bere artikuluan "(Euskal) Irakurle talde"-ei buruz (*vide*, Dekalogoaren izenburua), parentesiaren barruan hertsatu zuen "euskal" horrek enbarazu egingo balio bezala, literaturaren kontzeptuaren araztasuna zikinduko balio bezala. Eta ez zen esperimendu semiotiko posmoderno bat izan, parentesis horretatik eratortzen baitzitu, zehaztasun sistemikoz, irakurle-txokoei esleitu behar zaizkien ezaugarri gehienak.

Parentesis horretatik eratortzen zitzaizkion akats larrienak, orobat, ez baitzuen ikusi nahi euskal literaturaren errealitatea bere osotasunean, bere herritasunean, besteak beste —itsutasun epistemiko/ideologiko hori zeraman begian, Wittgensteinek esango zueñez—. Aitortuko dit, X-k, bederen, hainbeste kezkatzen zuen euskal literaturaren ahultasuna (X, 2) *euskaltasun* horrek esplikatzen duela osorik, ulertzen baita, bere parentesian sartu ez zuen euskaltasunak. Ongi daki hori, gainera.

Herririk gabeko desleku kultural —politiko— horretatik egiten zuen jauzi Katalogoak, esaterako, bertsolaritza kirolarekin konparatzen zuenean —ikuskizunarekin esan nahi zuen—, artearekin konparatu beharrean (X, 3). Ez zuen, noski, literatura hartu konpara-

garri. Ez zuen aitortu nahi izango, agian, oso gertu egon zirela bertsolaritzatik, baten bat ekartzearen, Homero handia, edo Pindaro, edo, berriki ezagutu dugun Platon —ideia garrantzitsuenak idatzi gabe, herriaren ahozko entziklopedian utzi zituenean—.

Bertsolaritzak txapelketa nagusi askotan lortzen duen maila poetiko —filosofiko— gorenak ukatzeko, ausardia handia behar da, hain zuzen ere —edo intentzio txarra, beste hiper-kritiko batzuen kasuan—. Goi mailako txapelketa hauetan lortzen den kalitate estetikoak aitortzeko, jakina, egon egin behar da, entzun egin behar da, ezagutu egin behar da, ez gustatu arren. Metodoak eskatzen du ahalegin, diziplina hori.

Azken urte hauetan, gainera, beste leku edo kultura batean pentsaezina dena ikusteko abagunea izan dugu: txapelketa nagusietan masa egiturak erabiltzen hasi diren arren —BECen adibidez—, ez da bilakatu ohiko masa kultura arin eta iragankorra, aitzitik, eutsi egin dio mailari, sakontasunari. Mundu mailako kultur-ikerlariak txundituta dauzkan fenomenoak, ordea, gutxitu egin behar da.

Bitxia bada, gutxienez, baten batzuek —ez naiz, noski, X-ri buruz ari— Euskal Herriak garatu duen sistema kulturala indartsuena eta politikoki egituragarriena —hori bide da arazoa— arbulatzeko erakusten duten seta —oraingoz, bertsolari *kosmopolita* gutxi dagoela konstatatzen dutelako izango da—.

Bertsogintzatik literaturara iragaziz, argiago antzematen dira X-k zirriboratu nahi zituen lerro-marrak. Literatura gertakari autonomoa zen beretzat, eta, beraz, irakurle txokoek ikasketa-prozesu bat proposatu beharko lukete, literatura onaren ezagutzan sakondu beharko lukete (X, 11).

Nork ukatuko du hori? Literatura ezagutzen duen batek ez behintzat. Sorkuntzaren berezko oinarri klasikoa baita ikasketa, alegia, giza aberearen heziketa estetikoak, Schillerekin esatearren. Baina ez dugu ahaztu behar, maiz egiten denez, heziketa estetiko hori, heziketa politikoa izan dela, oinarrian; grekoz *paideia* esaten zioten. Edo, ezta ere, noski, estetika eta literatura beti izan direla boterearen eta Estatu-biolentziaren legitimazio-fabrikak. Gure inguruko Estatu-tako literaturekin, oso nabarmen. Ez al dugu gogoratzen Esperanza Aguirre ultraeskuindar espainolak zein helburuekin agindu zuen Hu-

*manitateen Legea*? Ez al gara gogortatzen zein zeregin jartzen zion literatura espainolaren derrigorrezko irakaspenari? Edo, bidenabar, zein argudio plazaratu zituen literatura *periferikoen* bazterketa justifikatzeko?

Beste gauza bat da erretorika ia tautologiko horren bidez zer mugatu, ezkutatu, lausotu nahi den. Izan ere, ez dirudi ikasketaren *desideratum* eskusibito horrek ixten duenik irakurle-txokoen soziologia. Ez al dute talde hauek beste helbururik ikasketarekin batera? Eta helburu horien artean, noski, euskararen normalizazioaren alde egi-tea, Larrabetzun aitortu zitzaigunez, euskara ahula praktikatik sendotzea.

Datu batzuk baditugu, zentzu horretan: euskal literaturaren esparruan —Arrasaten, Donostian, Bartzelonan, Argentinan...— sortu diren irakurle taldeen artean asko dira zuzen-zuzenean euskararekin lotzen direnak: Bilbon, Asapala Euskara Elkarteak sortu zuen; Deustun, Berbaizu Euskara Elkarteak; Basaurin, Euskarabila Elkarteak; Getxon, Egizu Getxo Euskaldun Elkarteak; Enkarterrietan, Enkarterriko Berbalagunak; Gasteizen, Geu Gasteiz Euskaltzaleen Elkarteak; Amezketan, euskararen normalizazioa bultzatu beharrak...

Euskara dute, beraz, irakurle talde askok xedeetako bat. Eta, zergatik ez, Euskal Herriaren, euskal kulturaren eraikuntzan esku-hartzea? Ba *X-k*, golburu horiek guztiak bazterturik, liburuak, objektibitate abstraktuak jartzen zituen irakurle-taldeen helburu ia eskusibitotzat, zehazki, euskalgintza, oso urrun, "modu subsidiario eta menturazko batean" baino ez baltzuen onartzen (*X*, 8).

Zentzu berean, gorentasun orbangabearen paradigma abtsoluto horretatik, euskal literaturarik onena itzulpenak direla zioen *X-k* —Iritzia beste idazle batean dela aitorturik—. Berdin esango al dute Espainian, itzulitako literatura, literatura espainola baino hobea de-nean? Edo, Frantzian? Edo Alemanian? Zeren, arrazoi matematiko huts batengatik, kultura nazional bat —onartuko bazait, Espainian, Frantzian edo Alemanian arrunta izanik, Euskal Herrian automatikoki labankor bilakatzen den adiera hori—, jadanik errepikatu ezin diren urrezko garaien salbuespenarekin, ezin baita borrokatu gaur egun beste kultura guztietako emaitzarik bipil eta oparoenekin. Kontraesan logiko horiek dauzka, bere baitan, globalizazioak. Zer adierazi nahi zuen, gainera, horrekin, ikasketa-beharra optimizatzeko, itzul-

penak baino ez genituzkeela irakurri behar? Hortaz, ontasun eksklusiboki literarioaren bila bagoaz literaturara, zergatik irakurtzen ditugu, batez ere, itzulpenak ez diren liburuak?

Egon ere, gauza asko baitago oraindik esplikatu gabe hiru adiskide hauek partekatzen bide zuten paradigman. Eta esplikatu gabe dagoena askatzeko, argigarria izaten da, distantzia apur bat hartu, eta buruketa logikoak planteiatzea. Erredukzio negatiboak egin genitzakeen hasitakoaren haritik: zergatik ez da itzulpen gehiago aukeratzen irakurle-txokoetan?; zergatik ez dago soilik itzulpenak iruzkintzen dituen irakurle-txokorik?; itzulpenak iruzkintzen dituztenean, zergatik ez dituzte itzulpen horiek espainolez edo frantsesez irakurtzen, oraindik-orain, euskaraz baino errazago irakurtzen badira, baditugu?; eta abar.

Kalkulu probabilitistikoen simulazio bat ere erabil genezakeen, zentzu berean: zenbat euskal irakurle-txoko sortu da literatura-zaletasun hutsez?; zenbat talde sortu ditu, eksklusiboki, euskal literaturaren kezkek?; zenbat, euskararen kezkek? —eman ditugu jadanik datu apur batzuk, aurrerago—; herrigintzari lotutako kezka abertzaleak, baten bat?; eta abar.

Ez da oso ongi ulertzen literaturak eta irakurle-taldeek ondoan duten testuinguru kultural eta politiko hori guztia ukatzeko ahalegina. Ez da ongi ulertzen ezarri nahi den euskal literaturaren eta irakurle-zaletasunaren definizio aldebakar eta hertsia. Edo, ongi asko ulertzen da, hain zuzen, hor ere baztertu nahi diren arrazoi-pide extra-literarioak erabiltzen direla aintzat hartzen bada.

Jarrera hori ere ezagutu dugu lehenagotik. Ustezko kosmopolitek *literatura* nahi dute literatura, *literatura hutsa*, *literatura esentziala*, hizkuntzatik desatxekia, herritik desatxekia. Literaturaren Parnasoan bizi dira ongi, hauek ere, zikindu gabe kultura —literatura— laguntzen, elikatzen eta sortzen duen herriarekin. Eta zerrendak egiten dituzte neurri horrekin: euskal literatura *ona*, eta euskal literatura *gaiztoa*; autoreak sailkatzen dituzte: gorenak, urrezkoak, zeruaren atea jotzen ari direnak, eta harrizkoak, leize-zuloa utzi ez dutenak. Badakigu, noski, literaturazale kosmopolita hauetako batzuek ez dutela herririk, herri txikirik, noski; baina, handiak diren heinean, beti daukate ondoan, babesle, Madrilen, Parisen, herri han-

diren bat. Horren mesedetan ere egin dira, maiz, zerrendak eta katalogoak, antolatu dira sariak.

### Kulturaren fenomenologia konkretua

Laburbilduz, hiru adiskide hauek iradokitzen dutenaren aurka, irakurle txokoena ez da, huts-hutsean, mundu mailan oso zaharra den —X-k argudiatzen zuenez, Euskal Herrian bertan, gaztelaniaz bizi den kultura zaharragoa den— fenomeno baten errepikapen berantiarra eta, beraz, haien ezaugarrien harira uler daitekeena, berriro diot, huts-hutsean. Besteak beste, erakusten duelako herri honek badakiela, beste arlo askotan frogatu duenez, azpi-azpitik, herri-herri-erititik gauza eragingarriak sortzen, asmatzen.

Ikastolekin, esaterako, ez genuen *asmatu* heziketa-sistema; gau-eskola eta euskaltegiekin ez genuen *asmatu* helduak ama-hizkuntzan alfabetatzeko sistema; *Egunkariarekin* ez genuen *asmatu* prentsa idatzia... Baina gure beharrei begira eraginkorrak izango ziren tresnak sortu genituen, *asmatu* egin genuen, gure gutxitasunean, gure apaltasunean.

Hemen akzioak etekin ekonomikorik gabe erosten ditugula ez dute ulertzen, oraindik, Madrileko epalleek, ez dute ulertzen beste balio batzuk dauzkala gure ekonomia politikoak —grekoz, *oikos-nómos* esaten zen, lege bat etxearentzat, lege bat arbasoen etxearentzat—, beraientzat inproduktiboa den gastu hori guretzat oso dela emankorra herri bezala.

Horregatik da, bere apaltasunean, hain garrantzitsua estrukturaliki literatur txokoen fenomeno, gutxikuntza historiko-politiko polimorfo bat garaitzeko —normalizatzeke— borondate argia daukan herri baten iraupen-ahaleginari lotua irakur daitekeelako, esan dezadan.

Beste ahalegin batzuk ere sortu dira, gainera, nik uste, behar berberari erantzuten diotenak: euskal literaturaren esparruaren barruan, blogak, eskolak —Oreretan, Hernanin, Zarautzen, Burlatan...— eta zirkuitu paraleloak —*Literaturia, Ahotsenea, Eako poesia egunak, 111 Akademia*...—; eta, orohar, modu sintomatikoan, ber-tso-zaleak, mintza-lagunak, kantu-taldeak, dantzarako taldeak, tx-

pel-zaleen taldeak, euskal jantziak bultzatzeko taldeak... Honek guztiak zerbait erakusten du —hor bihotz bat ageri dela esango zuen Rousseauk—, euskal literatura eta irakurle-txokoen gertakaria modu erabat autonomizatuan ulertu nahi izateak antzeman ezin dezakeena, hain zuzen. Konkretutasun literarioa bere konplexutasunean ulertuko bada, beraz, ezin dira begien bistatik kendu inguru-abar horiek guztiak.

Demagogia egiten ari naizela salatuko bazait ere, literatur-txokoetan dabilen jendea zoriontzea falta zait. Oso lan txukuna ari dira egiten; bakoitza bere helburuarekin, bakoitza bere ikuspegitik. Eskatu gabe doa, hortaz, nire aitortza.